

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۲۰/۰۵/۲۳

حامد نوید

قداامت تاریخی و فرهنگی پل مالان

از آبادی های مهم هرات یکی هم پل با عظمت مالان در ۱۶ کیلومتری جنوب دروازه کندهار است که در ولسوالی گذره موقعیت دارد. این پل باستانی بالای دریای خروشان هریرود برسر راه تجارتي میان هرات و کندهار درگذشته های دوری ساخته شده که تاریخ اعمار آن به صورت دقیق معلوم نیست. نام پل مالان برگرفته شده از نام دهکده کوچک مالان در کنار هریرود میباشد که بنا بر روایات تاریخی روستای باستانی ای در ادوار پیش از اسلام بوده است؛ ولی عده عقیده دارند که این پل در زمان سلطنت سلجوقیان در سده ششم هجری بنا یافته که درین صورت مربوط به دوره زمامداری آل ظاهر نمیگردد. لیکن داستانهای محلی و روایات مردم هرات تأکید بدان دارد که پل مالان در ادوار پیش از آن اعمار گردیده است. اگر این روایات ثقه باشد در آن صورت پل مالان در زمان زمامداری طاهریان پل فعالی بوده و کاروان های بازرگانان در بالای آن رفت و آمد میکردند است. هر چند همواره نمیتوان داستانهای محلی را منحصیث یک سند مؤثق تاریخی بحساب آورد، اما از آنجای که اسطوره های تاریخی بخش مهمی از فرهنگ و باورهای مردم را تشکیل میدهد، در پاره از امور اهمیت خود را دارا میباشد. در رابطه با اعمار پل مالان چندین اسطوره فلكلوریک در میان اهالی هرات برسر زبان هاست که درینجا بطور مختصر از آن یاد آور میشویم:

نخست: در زمانه های دور در ادوار پیش از اسلام در جوار هریرود نیایشگاه زردشتی ای بنام معبد «مالان» وجود داشت که موبدی بنام «بروز» سرپرست آن بود. مردمی که به این نیایشگاه از آنسوی رود می آمدند مشکلات زیادی داشتند، بخصوص در هنگام آب خیزی این مشکل دوچندان میگشت. «بروز» مرد نکوکاری بود، ولی با همه نکوکاری خداوند برایش فرزندی نداده بود. بروز شبی به درگاه آهورا مزدا دعا کرد که اگر صاحب فرزندی گردد وی به نذرانه آن پلی بالای رود هریروا اعمار خواهد کرد تا مردم به سهولت به نیایشگاه آمده بتوانند. چندی گذشت و بروز صاحب فرزندی شد که نامش را «فریدون» گذاشت و به شکرانه تولد او، پلی را بر فراز هریرود بنا نمود که تاکنون بنام پل مالان مشهور است.

فریدون جوان برومندی شد. شبی مرد ثروتمندی با همراهی دختر جوانش که «زهره» نام داشت به نیایشگاه مالان آمد و فریدون به او دل بست و زهره به فریدون لیکن در اثر حوادث روزگار دو دلداه از هم دور شدند و پس از سالهای دوری و هجر بالاخره همدگر را در نیایشگاه مالان دیدند. مثنوی "فریدون و زهره" اثر شاعر، دانشمند و مؤرخ بزرگ افغانستان جناب فکری سلجوقی، که خود از اهل هرات بود، بالای این داستان نگاشته شده و باکلام زیبایی در وزن مثنوی یوسف زلیخای مولانا عبدالرحمن جامی (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن) شکوه فرهنگی آریانای کهن و خراسان پارینه را شرح میدارد. مانند این ابیات:

خدایا بر فروز آتش بجانم به نور عشق روشن کن روانم
ببفروز آتشی در سینه من کزان آتش بسوزد استخوانم

بهمین ترتیب ترانه معروف فولکلوریک

"سرپل مالان دختری دیدم قشنگ و زیبا اور پسندیدم"

با لهجه هراتی بر گرفته شده از همین داستان باستانیست.

ننسی دوپری محقق امریکایی نظر بر روایات مردم هرات در کتاب رهنمای تاریخی هرات در رابطه به پل مالان مینگارد: این پل باستانی بنا بر روایات مردم هرات و یادداشتهای تاریخی ایکه از زمان پادشاهی سلطان ابوسعید (۱۴۵۰ تا ۱۴۶۹م.) از دودمان تیموریان هرات بجا مانده، توسط دو خواهر بنام های بی بی هور و بی بی نور با تلاش فراوان برای جمع آوری اعانه و مصرف شخصی خودشان که دارای یک مرغداری بودند، اعمار گردیده است.

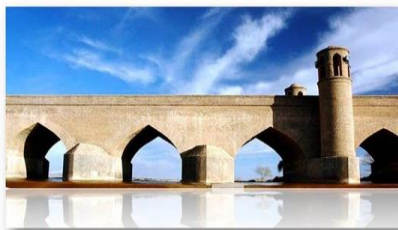
همچنان شاه رخ میرزا مؤسس سلطنت تیموریان هرات (۱۴۰۵-۱۴۴۷م) که سالها پیش از دوره سلطان ابو سعید می زیست، امر کرده بود تا گنبدی بر مزار این دو خواهر خیر خواه افراشته شود. این آرامگاه در محوطه

بازار شهر کهنه هرات به سمت دروازه عراق، در نزدیکی خانه ملا ابراهیم صحاف موقعیت دارد؛ و در مجاورت آن مسجدی دیده میشود که ممکن است مربوط به عصر تیموری ها باش. به هرحال آرامگاه بی بی نور و خواهرش بی بی هور که قرار گفته بزرگان و موسپیدان هرات حد اقل هزار سال پیش میزیسته اند، تا هنوز مورد احترام مردم هرات است و دوستداران این دو خواهر نیکو کار در روز های چهارشنبه به این آرامگاه کوچک میروند و برایشان دعا میکنند.

پل مالان که بالای دریای پرآب هریرود بنا یافته یکی از طولانی ترین پل های تاریخی در منطقه میباشد که طول آن به ۲۳۰ متر عرض آن ۸ متر و ارتفاع آن به ۱۰ متر میرسد. این پل متشکل از ۲۲ طاق است که هر کدام به پایه های قطوری در دو سوی طاق ها اتکا دارد. اما در تاریخ «حبیب السیر» ساختار پل مالان ساختمانی دارای ۲۶ طاق ذکر یافته است.

از نگاه ساختمانی این پل تاریخی از خشت های گداخته مستحکم بنا یافته و در بافت آن از ماده تعمیراتی «ساروج» استفاده گردیده که به گمان اغلب مخلوطی از خاکستر، آهک و تخم مرغ میباشد. به گفته بعضی از معماران هرات هنوز نشانه های از پارچه های کوچک پوست تخم مرغ در ساختمان پل مالان دیده میشود که داستان دو خواهر (بی بی نور و بی بی هور) را تقویت میبخشد، هرچند بسیاری از تاریخ نگاران به این عقیده اند که این پل طویل و با عظمت به امر سلطان سنجر، شاه سلجوقی در سال ۵۰۵ خورشیدی (برابر با ۱۱۱۰ میلادی) در آغاز سده دوازدهم میلادی اعمار گردیده و مراد از اعمار آن وصل نمودن جاده بازرگانی کهن از هرات بسوی شهر تجارتي قندهار بوده است، اما میر خوند در تاریخ حبیب السیر بانی آنرا مشخص نساخته و نظر به روایت مردم دست داشتن بانوی را در اعمار آن یاد کرده است. ازین رو این اسطوره که بخشی از تاریخ شفاهی مردم هرات است میتواند صائب باشد.

از نگاه هنر معماری برج های مراقبتی ایکه در فاصله های معین به دو طرف دیوارهای پل بنا یافته طرح بدیعی دارند و شکوهمندی خاصی به نمای عمومی پل مالان میبخشند. همچنان رواق های متشکل از دو قوس متقاطع در ساختمان پل مالان زیبایی خاص خود را دارد. این سبک رواق بندی معیاری یکی از خصوصیات بارز شیوه معماری خراسان با الهام از سبک معماری دوره های اخیر کوشانی ها میباشد که نمونه های آن در «استوپه گلدره» واقع در ولایت لوگر و «برج عیاران» در ولایت بلخ پیداست. این سبک خاص معماری بطور عموم در تمام عمارات تاریخی افغانستان، هرات، زرنج، لشکرگاه، غزنه، بامیان، کابل و بلخ مشخص بوده و از رواق های نعل مانند عربی، رواق های پره دار هندی و طاق های کمائی فارس باستان تفاوت کلی دارد. این شیوه ساختمانی در عصر سلجوقیان و سپس در دوره تیموریان هرات در ماوراءالنهر شمال نیم قاره هند و فارس معمول شد.

نمای از پل مالان در حالت کنونی پس از ترمیم

عکس قدیمی پل شکومند و تاریخی مالان

به هرحال به قول فردوسی که میگوید:

"بناهای آباد گردد خراب
ز باران و از گردش آفتاب"

این پل پر ابهت نیز در اثر گردش ایام و حادثات طبیعی روبه ویرانی بود، به خصوص در هنگام حملات نظامی روسها به افغانستان صدماتی برآن وارد آمد؛ و ۱۵ طاق آن در خطر افتادن قرار گرفت. متأسفانه در طی سالهای جنگ، پل مالان هم مانند بسی ابدات تاریخی دیگر کشور، به مرمت نیاز داشت؛ و درین میان باید ممنون از موسسه داکار DACAAR و مدیون مردمان فرهنگ دوست هرات بود که در سالهای ۱۹۹۴ و ۱۹۹۵ میلادی، به سراغ این پل آمدند و آنرا بازسازی و مرمت نمودند؛ و بر علاوه استحکاماتی برای جلوگیری از آب خیری و سیلاب های موسمی در پای ستون پایه های قطور آن اضافه کردند تا از خرابی های بیشتر این پل تاریخی جلوگیری بعمل آید.

اکنون پس از گذشت بیش و کم هزار سال این پل باستانی هنوز هم قابل استفاده بوده و رفت و آمد وسایط نقلیه را مساعد میسازد. لیکن از نگاه حفظ و مراقبت آثار و ابدات تاریخی باید از رفت و آمد موتر های باربری سنگین وزن از روی این پل باستانی جلوگیری بعمل آید. زیرا از نگاه ساختمانی، پل مالان برای کاروان های که مال التجاره ای که بر اشتر و اسب بار میشد اعمار یافته نه برای وسایط نقلیه ثقیل وزن امروزی. ولی پل مالان

هنوز هم از نگاه اقتصادی اهمیت خود را داراست و علاوه بر اینکه ولسوالی گذره و انجیل را بهم وصل میکند، یکی از تفرجگاه های مشهور هرات میباشد .

گذری بر منابع

مثنوی فریدون و زهره اثر علامه فکری سلجوقی، خطاطی، تذهیب کاری و صفحه آرایی: مرحوم محمد حسین وفا سلجوقی ، طرح ها و نقش های میناتوری: استاد ارشد بهزاد ، ویراستار: لطیف ناظمی، ناشر: کتابسرای هامبورگ

Herat A Pictorial Guide , Nancy Hutch Wolf
Franklin Book Press ۱۹۶۶

DACAAR (Danish Committee for Aid to Afghan Refugees)

معین الدین محمد اسفزاری، روضة الجنات فی اوصاف مدینة هرات، چاپ محمد کاظم امام، تهران ۱۳۳۸-۱۳۳۹ ش

وبلاگ شخصی سر محقق عبدالغنی نیکسیر، پژوهشگر و عضو سابق آکادمی علوم افغانستان

و در اعمار پل مالان

علی شیر شهیر، خبرنگار دیدگاه